

Népnevek az erzában (korpuszvizsgálat)

FEJES László

HUN-REN Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest
fejes.laszlo@nytud.hun-ren.hu

1. Bevezetés

A cikkben az erza nyelv etnonimáit vizsgálom korpuszok alapján. Azokra az esetekre összpontosítok, amikor egy népre több elnevezést is használnak. Maticsák Sándor elsősorban a mordvin nyelvészet szakértőjeként ismert, és szívesen foglalkozott különböző más nyelvek szókincsével is olyan témakörökben, mint a vallás, az égtájak, az idő, a pénz vagy a sör. Nem kerülték el figyelmét a személy- és településnevek sem, ezekhez pedig igen közel állnak a népnevek. A nép, nemzet a családhoz hasonlóan csoportot jelöl, bár jóval tágabbat – ráadásul általában szorosán kötődnek intézménynevekhez (államok neveihez) és földrajzi nevekhez (országok, közigazgatási egységek elnevezéseihez).

Célom a valós nyelvhasználat vizsgálata, éppen ezért Tyimofej Arhangelszkij két korpuszát (<https://erzya.web-corpora.net/>, ld. Arkhangelskiy 2019) használom. A főkorpusz (a továbbiakban: fk) kb. 2,3 millió szavas, kétharmada sajtószöveg, a többi szépirodalom, bibliafordítás, blogbejegyzések és Wikipédia-szócikkek. A közösségimédia-korpusz (a továbbiakban: kmk) kb. 830 ezer szónyi erza és 5,2 millió szónyi orosz szöveget tartalmaz a korpuszleírás szerint. Ám a fk-ban is vannak orosz szövegek, és moksa, ill. mari szövegek is előfordulnak, ezért a keresési eredmények önmagukban nem alkalmasak statisztikai elemzésre, minden egyes adatot a maga kontextusában kell ellenőrizni.

Bár a korpusz szavait elvben morfológiailag elemezték, a népnevek kikezresése nem egyszerű. Ezek nincsenek külön megjelölve, számos népnévet az elemző nem ismer fel. Ezért az általam már ismert vagy sejtett népnevekre a feltételezett alakokkal azonos módon kezdődő regurális kifejezésekkel keres-

tem rá. Így minden szóalakot megkaptam, akármilyen formában is fordultak elő. A népnevek többsége friss átvétel az oroszból, így kézenfekvő a megfelelő orosz elnevezéssel keresni. Ezek közé sokszor más, hasonló kezdetű szavak is kerültek, így az adatokat „tisztítani” kellett.

Módszeresen rákerestem a következő népek neveire: a) az európai államok államalkotó nemzetei, ill. esetenként jelentősebb kisebbségeik; b) a Szovjetunióban önálló szövetségi köztársasággal rendelkező népek; c) az Oroszországban önálló köztársasággal rendelkező népek; d) az uráli népek. Az ezeket kiegészítő találatok a népnevek felsorolásaiból származnak.

Az adatokat cirill betűs formában idézem. Ha a népnév magyarul is hasonló hangzású, ezért a jelentés könnyen kikövetkeztethető, nem mindenhol adok meg jelentést.

A 2. pontban a régi erza etnonimákat és azok használatát mutatom be. A 3. pontban a különböző eredetű szinonim népnevekkel foglalkozom. A 4. pontban az azonos eredetű, de különböző alakváltozatokban megjelenő népneveket vizsgálom. Az 5. pontban összefoglalom az eredményeket. Terjedelmi okokból nem térek ki a gúnyos-megvető népnevekre, a nőket jelölő lexémákra, illetve az oroszból átvett melléknevekre.

2. Az erza etnonimák hagyományos rendszere

Az erza etnonimák az adott nemzetiség egy képviselőjét jelölik. A *népnév* terminus ilyen szempontból megtévesztő, hiszen az adott szó nem a népet jelöli. Régi etnonimnek tekinthető az *эрзя* 'erza', *моксио* 'moxsa', *ветьке* 'csuvas', *печказ/печкас* 'tatár' és a *пуз* 'orosz'. Ezen kívül régi a *немецъ* 'német', mivel a szóvégi affrikáta még palatalizált. Más népnevek is lehetnek korábbiak, de nem mutatnak egyértelműen erre utaló formai jegyeket.

A magyarral ellentétben ezek a szavak önmagukban még nem utalhatnak a nyelvre: **эрзясо(нть)* 'az erzában'. Látszólag a nyelvre utalnak azonban a translativusi alakjai: *эрзякс* 'erzául', *пузокс* 'oroszul' stb. – ezeket azonban morféjáról morféjára inkább 'erza/orosz/stb. módra'-ként fordíthatjuk.

A jelzőként használt alak megegyezik a személyt jelölő szó határozatlan genitívusával: *эрзянь* 'erza', *пузонь* 'orosz' stb. Mivel a határozatlan ragozás függő eseteiben az erza nem különböztet meg egyes és többes számot, ezek az alakok 'erzáknak/oroszoknak a ...' jelentésüként is értelmezhetők. A nyelvtanok számos hasonló alakot nem genitívusának, hanem melléknévnek tartanak (vö. Szerebrennyikov et al. 1993 szócikkeit; ill. Keresztes 1990: 66, Pall 1996: 15–16, Mészáros 1998: 17, 41, Bartens 1999: 111, Maticsák 2012: 123). Nem tipikus melléknevek, hiszen nem vesznek részt a predikatív ragozásban (Bartens 1999: 111). Ez azonban a népneveknél kevésbé mérvadó, hi-

szen első és második személyben ilyenkor a főnevet kell használni: *мон эрзя(н)* 'én erza vagyok'. Harmadik személyben számbeli egyeztetés nincs: *нетъ валтнэ аволь рузон(*т)* 'ezek a szavak nem oroszok'. A genitivusi elemzés mellett szól, hogy rendkívül produktív (Maticsák 2012: 123). Ilyen „melléknevek” szinte minden főnévből képezhetők. Bár a korlátlan produktivitás sem zárja ki, hogy egy elemet képzőnek tekintsünk, ez mégis inkább inflexióra utal. Különbség az esetragozás és a képzés között, hogy míg az esetek teljes névszói csoporthoz járulnak, addig a képzők általában egyetlen szóhoz (bár vannak kivételek, pl. magyar *kis lábú*). Képzésre utal az a tény, hogy a genitivusszerű melléknevet megelőző melléknév ugyanazt a főnevet módosítja, mint a genitivusszerű alak: *Эрясь-аштесь покш рузонь ошсо вейке эрзя* 'Éldegélt egy nagy orosz városban egy erza' – a *покш* 'nagy' nem a *руз(онь)* 'orosz' jelzője, hanem az *ош(со)*-é 'város(ban)'. De nem mindig ez a helyzet: Mészáros (1998: 17) a *лия масторонь* 'külföldi' alakot hozza példának, holott itt a *лия* 'más' egyértelműen a *мастор* 'föld, ország' jelzője, és a *лия масторонь ломанть* 'külföldiek' lineáris fordítása 'más ország(ok) emberei', nem pedig 'más országos/földi emberek'.

A jelzői használatú népnév sokszor anélkül születik meg, hogy a megfelelő főnév létezne. Ritka népneveknél a főnévi alak hiánya lehet véletlen is, de pl. a jelzői szerepű *англань* 104-szer jelenik meg a korpuszban, míg a várható *англа* főnév egyszer sem. A translativusi *англас* 'angolul' (fk: 9, kmk: 4) ugyan felbukkan, és van határozott ragozása, többes szám nominativusa *англатне* 'az angolok' (fk: 4, kmk: 1) is, de a gyakorisági különbségek azt sugallják, hogy az *англань* nem egy (hipotetikus) *англа* főnév genitivusa – vagy abból képzett melléknév –, az *англас* és *англатне* pedig ennek analógiájára jött volna létre.

Az ilyen alakok viselkedése további vizsgálatokra érdemes: az alábbiakban e formákra mint genitivusi alakokra fogok hivatkozni.

3. Eltérő etimológiájú tövek

Ebben a részben azokkal az esetekkel foglalkozom, amikor egy népre több különböző eredetű megnevezés is előfordul a korpuszokban.

Az erzák és a moksák külön népként tekintenek magukra, miközben van egy összefoglaló elnevezésük is, a *mordvin*. Ennek azonban erza (vagy moksá) megfelelője az utóbbi évtizedekig nem volt, ám összetétellel létrejött két elnevezés, az *эрзямокишонь* (fk: 111, kmk: 7) és *мокиэрзянь* (fk: 258, kmk: 33). Más alakban ritkák. Ezek mellett létezik *мордва* (fk: 268, kmk: 909) és *мордвин* (fk: 57, kmk: 82) is. A számok azt mutatják, hogy a belső és külső eredetű kifejezések között nincs jelentős nagyságrendbeli különbség. A külső

elnevezés tipikusan elutasító szövegkörnyezetben bukkan fel, pl. *Вейкеяк эрзя а мери: мон мордвин* 'Egy erza sem mondja: mordvin vagyok'; *Истя, удмуртнэ лоткасть улемедэ «вотякокс», марийтне – «черемисэкс», саамтняэк ней аволь «лопарть» [...] Ды ансяк эрзятнень сестэ эзьт са-то превест ёртомс те покордамо валонть! Минек, келя, «мордва» ле-менть ало седе содасамизь* 'Lám, az udmurtok már nem votjákok, a marik nem cseremiszek, a számik már nem lappok [...] És csak az az erzáknak nem volt eszük elhajítani ezt a megalázó szót! Minket leginkább „mordvin” néven ismernek'. A külső elnevezés gyakran szerepel idézőjelben, ami részben az elutasítottságát mutatja, részben arra utal, hogy az orosz, és nem az erza nyelvhasználatról van szó.

Más oroszországi uráli népeknél is a belső elnevezések vannak többségben. A *мари* alakjai egybeesnek a *мари* 'finom, érzékeny' melléknév alakjaival, ill. gyakran a *мариямс* 'hall, érez' ige alakjaival is – de számos esetben tényleg népnévként szerepel, bár ilyen jelentésben az elemző nem ismeri. A *мариш* (fk: 119, kmk: 22), általában a *Марий Эл* földrajzi névben fordul elő. Néhány (fk: 10, kmk: 13) esetben azonban ragokkal is el van látva, akárcsak a *мариец* (fk: 10, kmk: 8). Ezzel szemben a *черемис* ritka (fk: 15, kmk: 4), részben orosz szövegben, és általában történeti kontextusban jelenik meg. A *коми* esetében az adatok feldolgozását ismét megnehezíti, hogy számos egybeesés van a *комамс* 'meghajol' ige alakjaival, ugyanakkor a *коми* népnévet az elemző nem ismeri – de a példák azt mutatják, hogy a *коминь* alak legtöbbször népnévként, és nem 'meghajoltam' jelentésben fordul elő (fk: 68, kmk: 24), míg a *зырян* különböző alakokban összesen 27-szer (főleg a *коми-зырян* összetételben). A *пермяк* csak a *коми-пермяк* összetétel utótagjaként bukkan fel (fk: 11, kmk: 2). Az udmurt esetében is a belső elnevezés dominál: *удмурт* (fk: 218, kmk: 79), míg a *вотяк* ritka (fk: 5, kmk: 1).

A *манси* (fk: 24, kmk: 4), a *хант* (fk: 8, kmk: 4), a *ханты* (fk: 37, kmk: 3) közül utóbbi részben *Ханты-Мансийск* vagy a *Ханты ясанг* névében vagy orosz szerkezetekben fordul elő. Egyszer előfordul a *хантат* 'hantik' alak is, de egy olyan felsorolásban bukkan fel, melyben több furcsa alakot is találunk: *мадьардт* 'magyarok' (nehezen magyarázható *ð*-vel), *квентт* 'kvének' (egy érthetetlen plusz *m*-vel), *удмурт* 'udmurtok' (egy hiányzó *m*-vel), ami azt sugallja, hogy az adott szövegrészlet kevésbé megbízható. De a tövégi *a* összefügghet a 2. pontban már tárgyalt *'англа* esetével, és mint lejjebb látni fogjuk, más népnévek esetében is megjelenik. A külső elnevezések, *вогул* és az *остяк* egyszer sem bukkannak fel, és nincs lexikális ingadozás a szamojéd népek elnevezéseiben sem: *ненец* (fk: 28, kmk: 3), *нганасан* (fk: 1), *энэц* (! fk: 1), *селькуп* (fk: 2), *селкуп* (fk: 1 – az utóbbi alak talán saj-

tóhiba). A *самоед* (fk:10 – mindig ugyanabban a blogban, kmk: 1) gyakoribb, mint a mai orosz alapján várható *самодий* (fk: 4, a *самодиень* alakban). A számikra a *лонарь* 'lapp' csak néhányszor bukkan fel mindkét korpuszban, mindig történelmi kontextusban vagy mint sértő megnevezés. Ezzel szemben a *саам(u)* elnevezés kb. 40-szer fordul fel mindkét korpuszban.

Ingadozás van a magyarok elnevezésében. Az orosz eredetű elnevezés *венгра* tövel jelenik meg, de ragozatlan *венгра* nem fordul elő; az elemző a *венгр* alakot (fk: 1) a *венгра* singularis nominativusi alakjának elemzi. A *венгра* (fk: 81, kmk: 22) mellett a *мадьяр* (fk: 63, kmk: 42) alak is előfordul (ragozatlanul is). Ez nagyon kiegyenlítettnek tűnik annak fényében, hogy az oroszban a *мадьяр* csak marginális, ill. figyelembe véve, hogy a *венгра* alakot erősíti a *Венгрия* (fk: 107, kmk: 25) országnevezés analógiája is. Érdekes módon a kmk-ban a *мадьяр* van túlsúlyban – igaz, leginkább a *Мадьяр(онь) мастор* 'Magyarország' alakban fordul elő, részben egybeírva.

A finn helyzete bonyolultabb. A *финн* (fk: 200, kmk: 67) mellett van *фин* (fk: 13, kmk: 6) is. Gyakoribb a *сюми* (fk: 274, kmk: 279), igaz, ezek egy része országnévként jelenik meg. Ez a magyarhoz hasonlóan kiegyenlítettséget mutat a fk-ban, míg kmk-ban ismét a belső elnevezés felé tolódik az egyensúly. Ha viszont figyelembe vesszük a *финнэнь-угрань* (fk: 725, kmk: 117) és a *финнэньугрань* (fk: 22) előfordulásait is, és hogy ezek mellett kevesebb *сюми-угрань* (fk: 136, kmk: 21) van, akkor a megoszlás már nem tűnik kiegyenlítettnek (illetve a kmk-ban a *сюми* kevésbé tűnik dominánsnak). Ráadásul *финно-угра* (fk: 110, kmk: 47) alak is előfordul.

A csuvasok hagyományos elnevezése a *ветьке* (fk: 53, kmk: 88): ezt sem az elemző, sem Mészáros et al. (2008) nem ismeri, de Szerebrennyikov et al. (1993: 129) és Mészáros – Sirmankina (2003: 88) igen. A korpuszokban többször zárójelben szerepel utána a *чуваши* elnevezés is, különösen a kmk-ban. Ez arra utal, hogy használói sem mindig biztosak abban, hogy mások ismerik a szót. Maga a *чуваши* (fk: 86, kmk: 57) *чуваж* (fk: 84, kmk: 53) alakváltozatban is előfordul – vö. Mészáros – Sirmankina (2003: 436). A szóvégi mássalhangzó zöngésségére nincs egyértelmű magyarázat. Ha közvetlenül a csuvasból került az erzába, az ok lehet az, hogy a csuvasban intervokális helyzetben az obstruensek zöngésülnek.

Zöngésségi ingadozás van a tatárok eredeti elnevezésében is: *печкас* (fk: 7, kmk: 9) ~ *печказ* (fk: 42, kmk: 20). Ezt sem Szerebrennyikov et al. (1993), sem Mészáros – Sirmankina (2003), sem Mészáros et al. (2008) nem ismeri, az elemző viszont a zöngétlen végű tövet igen, pedig ez a korpuszok-

ban a ritkább. Ezek után azonban csak néhány alkalommal jelenik meg magyarázatként a *mamap* (fk: >400, kmk: >200) is.

Első pillantásra zöngésségi ingadozást sejtethetnénk az oroszok elnevezésében is, de a *pyz* mellett felbukkanó *pyc(b)*, úgy tűnik, mindig a történelmi Rusz fogalomhoz kapcsolódik. Az egyetlen kivétel a *pyccк* 'oroszul' forma (fk: 8, kmk: 53), mely a *pyзock* (fk: 366, kmk: 310) és a *pyзк* (199, ill. 85) mellett jelenik meg. Ez azonban inkább írásbeli változatnak tekinthető: a zöngétlenedés a mássalhangzó-kapcsolatban mindenképp végbemegy. Helyesírási hibáról azonban nem beszélhetünk, hiszen a szerkezet szemantikai transzparenciája ellenére gyakran fordul elő így, és az elemző is felismeri. Ez az írásmód tehát polgárjogot nyert (ld. még Szerebrennyikov et al. 1993: 560).

A népnevek között még egy érdekes szinonimiát sikerült felfedezni. A *белорус* (fk: 14, kmk: 6), *белоруз* (fk: 2), *беларус* (kmk: 1) mellett a két korpuszban előfordul a tükörfordított *аиоруз* (fk: 1, kmk: 1) alak is.

Oroszország népei között még van néhány, amely különböző eredetű nevekkel is előfordul, pl. a jakutokat *якут* (az fk-ban 60-szor) mellett *сaxa* (az fk-ban egyszer *сaxак* 'szahául', egyébként csak a terület megnevezéseként) néven is emlegetik.

4. Ingadozó alakú tövek

Az előző pontban áttekintett szavak némelyike formai ingadozást mutatott. Az alábbiakban azokkal az esetekkel foglalkozom, amelyeknél csak azonos eredetű népnevek jelennek meg különböző alakokban. Nem foglalkozom azokkal az esetekkel, amikor a genitívusban álló ország- vagy más területnevek az ott élő népre – etnoszra – utalnak, ezeket ugyanis nagyon nehéz lenne elválasztani az ott élő lakosságra utaló használatától.

Ezek között az esetek között többször is előfordul, hogy az orosz szót a rajta levő képzővel és anélkül is használják. Egyes esetekben ezek mellett további alakok is előfordulnak. A leggyakoribb elmaradó képző az *-eu*:

képzővel	képző nélkül	egyéb	jelentés
<i>азербайджанец</i>	<i>азербайджан</i>	<i>азер</i>	azeri, azerbajdzsán
<i>балкарец</i>	<i>(балкар)</i>		balkár
<i>вьетнамец</i>	<i>вьетнам</i>		vietnami
<i>испанец</i>	<i>испан</i>		spanyol
<i>итальянец</i>	<i>итал</i>	<i>итала</i>	olasz

képzővel	képző nélkül	egyéb	jelentés
<i>кабардинец</i>	<i>кабардин</i>	<i>кабарда</i>	kabard
<i>карачаевец</i>	<i>карачаева</i>	<i>карачай</i>	karacsáj
<i>китаец</i>	<i>китай</i>		kínai
<i>мариец</i>	<i>марий</i>	<i>мари</i>	mari
<i>японец</i>	<i>япон</i>		japán
<i>украинец</i>	<i>украин</i>		ukrán

Az nem világos, hogy a képző mikor marad(hat) el. Mivel számos esetben ugyanaz az alak szerepel képzővel és képző nélkül is, éles határok nincsenek. Úgy tűnik azonban, a toldalékolatlan alakokban inkább megőrződik a képző. A toldalékolatlan alak egybeeshet az illető ország nevével, de ilyenkor is vannak formák, amikor egyértelműen a nép képviselőjéről van szó (pl. többes számú alakok). Vannak olyan *-ец* képzős alakok is, amelyekből a képző sosem marad el, pl. *австриец* 'osztrák', *валлиец* 'walesi', *голландец* 'holland', *кореец* 'koreai', *литовец* 'litván' stb. Nem világos, hogy vajon ezeknek nincs is, vagy nem is lehet rövidebb alakjuk, avagy csak nem bukkant fel a korpuszban.

Három esetben az *-ин* képző marad el: *армянин* – *армян* 'örmény', *грузин* – *груз* 'grúz', *татарин* – *татар* 'tatár'. Más esetekben a képző sosem marad el: *датчанин* 'dán', *лезгин* 'lezg', *осетин* 'osztét' – de ez is fakadhat adathiányból. A képző elmaradása az erzában nem mutat összefüggést azzal, hogy az oroszban vannak-e a paradigmában képzőtlen alakok. Külön figyelmet érdemel a *мордвин* 'mordvin', mely leginkább egyes számban használatos. Bár előfordul a *мордвинт*, sőt a *мордвинат* többes szám nominativusi alak is, a többes számú alakokban tipikusan *мордва* a tő, mely az oroszban gyűjtőnév.

Szintén képzőelhagyás eredményének tudható be a *норвег* 'norvég' mellett előforduló *норвеж* változat: ez származhat a korpuszokban nem szereplő *норвежец*-ből, de a szereplő *норвежской*-ból is.

Elmarad a képző az *англичан*, *английской* 'angol' végéről is, ám mint erről fentebb már szó esett, ekkor tipikusan egy *a* elem jelenik meg utána: pl. az *англань* (fk: 104, kmk: 59). A kmk-ban ugyan megjelenik az *англ* vagy *англо* tőből levezethető *англонь* forma is, de csak háromszor. Az *англа* tő több toldalékkal is megjelenik, de toldalékolatlanul nem fordul elő. Ilyen *a*-s alakváltozatok több más népnévnél is vannak, akkor is, ha nincs szó képzőelhagyásról: *баск* ~ *баска* 'baszk', *турка* 'török', *тюрк* ~ *тюрка* 'törökségi',

чечен ~ *чечена* 'csecsen', *швед* ~ *шведа* 'svéd', *этруск* ~ *этруска* 'etruszk'. Ezekben az esetekben nincs hasonló gyűjtőnév sem, mint a *мордва* vagy mint a szintén ingadozó *ижор* ~ *ижора* esetében. A magánhangzó megjelenése nem magyarázható pusztán fonotaktikai okokkal, hiszen olyan esetekben is megjelenik, amikor a tő csak egyetlen mássalhangzóra végződik, az erza pedig egyébként is jól viseli az összetett mássalhangzó-kapcsolatokat. A minőségére sincs egyértelmű magyarázat, de valószínűleg az *эрзя*, a *мордва* és néhány más népnév analógiás hatásával számolni kell. Megjegyzendő azonban, hogy a jelenség más jövevényszavakban is előfordul, pl. *боба* < orosz *боб* 'bab', *маза* < orosz *маз* 'mosdótál'.

Külön figyelmet érdemel a moksák hagyományos *мокишо* elnevezése mellett felbukkanó *мокиша* alak. Ez lehet átvétel az oroszból vagy a moksából (íráskép alapján, hiszen a szóvégi magánhangzó mindkét nyelvben svá). Bár a korpuszokban ez az alak legtöbbször orosz szövegekben jelenik meg, egyes esetekben kétségtelenül erza környezetben fordul elő: *тетязо* – *эрзя*, *авазо* – *мокиша* 'apja erza, anyja moksa'; *Зярыя валт эрзя ды мокиша этнонимтень чачомадост* 'Néhány szó az erza és moksa etnonimák születéséről'; [...] *кармить гайгеме эрзянь ды мокишань морот*. '... erza és moksa dalok csendültek fel' stb. (A *мокишень* alak – fk: 64, kmk: 104 –, úgy tűnik, mindig moksa szövegben jelenik meg.) Az orosz *мокишанин* 'moksa (férfi)' viszont nem bukkan fel erza környezetben.

Egyes alakváltozatok párhuzamos kölcsönzések az oroszból: *башикуп* – *башикорп* 'baskír'. Az etimológiaiilag összetartozó alakok között jelentéskülönbség is lehet: *болгар* '(balkáni) bolgár' – *булгар* '(volgai) bolgár', de ez már megvan az oroszban. Ellenkező eset az *албан*-é, mely a balkáni és a kaukázusi népcsoportra is utal annak ellenére, hogy csak háromszor bukkan fel (az fk-ban). Az oroszban a balkáni albánokra inkább – bár nem kizárólag – az *албанец* használatos, így talán ez is a képzőelhagyás egy esetének tekinthető.

Az oroszban megfigyelhető kettősség eredménye a *латин* és *латынь* 'latin' változatok megléte. Az oroszban az előbbi a nép tagjait jelöli (ebből képzik a *латинский* melléknevet is), az utóbb viszont csak a nyelvet jelenti (és – legalábbis a sztenderdben – nem képeznek belőle melléknevet). A korpuszban a *латин* főképp a *латинэнь* alakban fordul elő (fk: 21, kmk: 16), más alakban egyszer-egyszer (ill. többször a *латиница* 'latin betűs írás' tövében). A *латынь* esetében szintén a genitivusi forma a leggyakoribb, de sokkal ritkább (fk: 3, kmk: 2), egyéb alakjai összesen 3-3 alkalommal jelennek meg.

A szetuk *ceso*, *cemy*, *cemmy*, *ceso* elnevezések változatossága több tényezőtől ered. Az *y* végűek az észtből, az *o* végűek a szetuból kerültek az erzába (leginkább orosz közvetítéssel). Amíg az első kettő az eredeti formák transliterációinak tekinthetők, az utóbbiak már transzkripciók elemeket is tartalmaznak. A két *m* a geminátát jelöli, az *ə* pedig azt jelzi, hogy a szó eleji szibiláns nem palatalizált.

A németek elnevezése azért érdekes, mert a korábbi *немецъ* foma mellett felbukkan a *немец* is. Ennek okai is összetettek lehetnek: egyrészt tekinthető az oroszból való újabb átvételnek is, de magyarázható az időközben palatalizálatlan affrikátával átvett elnevezések analógiás hatásával is. Valószínűleg ennek analógiájára némi ingadozás van a *немец*-ben is: bár általában következetesen palatalizálatlan affrikátára végződik, a határozatlan genitívusban 11 *немецънъ* mellett három *немеценъ* is előfordul a fk-ban (a kmk-ban nincs rá példa).

5. Összefoglalás

Az erzában viszonylag szűk a hagyományos etnonimák rendszere: ez az önelnevezésre és néhány szomszédos nép elnevezésére korlátozódik, ill. hangtani alapon archaikusnak tekinthető a németek elnevezése. Az etnonimák többsége átvétel az oroszból. Ugyanazt a népet különböző eredetű etnonimák is jelölhetik. Ennek tipikus esetei, ha a) az eredeti név mellé megjelenik az orosz ('tatár', 'csuvas'), b) ha egyes népek használatból már kiszorult nevei is bekerülnek (nagy részt történelmi kontextusban, főként az oroszországi finnugor népek nevei), c) ha átveszik a belső eredetű elnevezéseket, bár azok az oroszban korlátozott használatúak ('magyar', 'finn'). Külön figyelemre méltó a 'mordvin', melyet elutasítanak.

Az azonos eredetű tövek alakváltozatai főleg annak köszönhetőek, hogy az orosz képzőelemet megtartják, ill. elhagyják, és a két változat egymás mellett él. Az alakváltozatok másik fő oka az lehet, hogy a mássalhangzóra végződő tövet egy *a* elemmel egészítik ki – igaz, ez leginkább csak toldalékolt alakokban jelenik meg. Szórványosan egyéb okok is előfordulnak.

Irodalom

- ARKHANGELSKIY, TIMOFEY 2019: Corpora of social media in minority Uralic languages. In: Proceedings of the fifth Workshop on Computational Linguistics for Uralic Languages, Tartu, Estonia, January 7–8, 2019. Association for Computational Linguistics, Tartu. 125–140.
- BARTENS, RAIJA 1999: Mordvalaiskielten rakenne ja kehitys. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 232. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- KERESZTES LÁSZLÓ 1990: Chrestomathia Morduinica. Tankönyvkiadó, Budapest.
- MATICSÁK SÁNDOR 2012: A mordvin névszóképzők rendszere. Nyelvtudományi Közlemények 108: 95–138.
- MÉSZÁROS EDIT 1998: Erza-mordvin nyelvkönyv kezdőknek és középhaladóknak. JATEPress, Szeged.
- MÉSZÁROS EDIT – MOTORKINA SVETLANA – KAZAEVA NINA – FELFÖLDI ÁGNES – ŠIRMANKINA RAISA 2008: Magyar–erza-mordvin szótár. SZTE Finnugor Nyelvtudományi Tanszék, Szeged.
- MÉSZÁROS EDIT – ŠIRMANKINA, RAISA 2003: Erza-mordvin–magyar szótár. Savaria University Press, Szombathely.
- PALL, VALDEK 1996: Ersa keel. Õpiku konspekt ja sõnaloend. Valdek Pall, Tallinn.
- SZEREBRENNYIKOV et al. [Серебренников, Б. А. – Бузакова, Р. Н. – Мосин, М. В. (ред.)] 1993: Эрзянско-русский словарь. Русский язык – Диалог, Москва.

*

Ethnonyms in Erzya: a corpus-based study

The paper examines Erzya ethnonyms while focusing on synonymity, including both different etymons and variants of the same etymons. The research is based on corpus data.

Keywords: *ethnonyms, synonymy, paronyms, Erzya*

LÁSZLÓ FEJES